

AGATA TRAWIŃSKA

Instytut Ekspertyz Sądowych
Pracownia Analizy Mowy i Nagrań

Charakterystyka fonetyczna grupy *ki w dialektalnie uwarunkowanych odmianach języków słowackiego i czeskiego**

Słowa kluczowe: uprzednienie welarnych przed (pre)palatalnymi wokoidami; relacja artykulacja-akustyka-percepcja

Key words: velar fronting in context of (pre)palatal vocoids; acoustic to articulatory mapping and perception assessment

1. Wstęp

Standardowe odmiany języków słowackiego i czeskiego, odmiennie niż przyjmuje się dla standardowej polszczyzny, nie mają fonemu stanowiącego przedni odpowiednik welarnego /k/ (Sabol 2007; Palková 2007). Nadto, twierdzi się, iż w językach słowackim i czeskim w grupie *ki* nie następuje upodobnienie realizacji welarnego /k/ pod względem miejsca artykulacji do (pre)palatalnych /i:/ i /i/ lub też, że jeśli upodobnienie takie ewentualnie się

* Z uwagi na różną w poszczególnych językach słowiańskich interpretację fonologiczną kontynuantu welarnego [k] w kontekście przednich wokoidów – także fonologicznie różnych – tym bardzo ogólnym, nie fonologicznym i nie ortograficznym zarazem, zapisem oznaczono interesującą nas grupę.

dokonuje, to uprzednienie /k/ jest nieznaczne i niepociągające skutków natury percepcyjnej (m.in. Král', Sabol 1989: 228 za: Sawicka 1999: 52). Wyodrębnianie się, lub raczej wyodrębnianie, słowackiego i czeskiego z grupy języków zachodniosłowiańskich, i języków słowiańskich w ogóle, z uwagi na brak pozycyjnych zmiękczeń, a zatem i uprzednień, welarnego /k/ przed /i:/ (Sawicka 1999: 48–57; nieco inaczej Sawicka 2007: 25), wydaje się zaskakujące, zważywszy na powszechny w słowiańszczyźnie proces znacznego uprzedniania welarnych przynajmniej w kontekście (pre)palatalnego /i:/. Autorka pracy *Fonetika a fonologie češtiny* odnotowuje palatalizację welarnych, co prawda wyłącznie, w kontekście procesu historycznego i opisu diachronicznego czeszczyzny (Palková 1994: 145), przy charakterystyce artykulacyjnej [k] dokonuje jednak adnotacji o zależności jego miejsca artykulacji od sąsiedniej samogłoski, dodając, iż *locus*¹ spółgłoski bywa relatywnie wysoki – około 3 kHz (Palková 1994: 226). Adnotacja ta pozwala wnosić o przedniomediopalatalnej artykulacji co najmniej niektórych realizacji welarnego /k/ w języku czeskim; percepcyjnie artykulacje o tak wysokim *locus* powinny być odbierane jako miękkie.

Nie podejmując dyskusji w kwestii inwentarza fonemów, jaki przyjmuje się dla standardowych odmian współczesnych języków słowackiego i czeskiego, ani też nie odnosząc się do norm wymawianiowych właściwych odmianom prestiżowym obu analizowanych języków zachodniosłowiańskich, w niniejszej pracy szcharakteryzujemy dialektalnie uwarunkowaną wymowę użytkowników języka słowackiego i czeskiego w odniesieniu do grupy *ki*. Odmiany standardowe języków i właściwe im normy wymawianiowe kształtują się w oparciu o wybraną – z uwagi na różne przesłanki i okoliczności, zwykle pozajęzykowe – odmianę języka. Można więc sobie wyobrazić odmienny od współczesnego standard polszczyzny, gdyby jej konstytuanta były dialekty północne, nieposiadające praktycznie [c]. Wówczas także, dla tak ukształtowanego standardu polszczyzny, można by konkludować o braku upodobnień realizacji welarnego /k/ do (pre)palatalnych wokoidów, podobnie jak to się często czyni w odniesieniu do czeskiego, a także i słowackiego. Aby zatem uzyskać możliwie szeroki wgląd w praktyki wymawianiowe użytkowników języków słowackiego i czeskiego oraz oszacować, na ile, populacyjnie

¹ *Locus* w terminologii zaproponowanej przez nas w artykule *Charakterystyka fonetyczna /c/ we współczesnej polszczyźnie* odpowiada częstotliwości maksimum plozji (Trawińska 2012).

rzecz ujmując, brak uprzednienia realizacji welarnego /k/ do (pre)palatalnych wokoidów jest reprezentatywny dla tych dwóch języków słowiańskich, sięgnęliśmy po dialektalnie uwarunkowaną wymowę udokumentowaną w materiałach nagraniowych.

2. Metoda i materiał

Ze względu na materiał badawczy, czyli zarejestrowany sygnał akustyczny mowy, miejsce artykulacji realizacji fonemu /k/ w analizowanych językach wyznaczano, wykorzystując zależność między długością jednostronnie ograniczonej tuby, jaką tworzy jama ustna zamknięta od tyłu przez zwarcie języka z podniebieniem, a częstotliwością rezonansową tej tuby i prędkością rozchodzenia się dźwięku w temperaturze około 37°C; sposób parametryzacji sygnału mowy i uproszczoną interpretację artykulacyjną i percepcyjną danych akustycznych przedstawiono w artykule *Charakterystyka fonetyczna /c/ we współczesnej polszczyźnie* (Trawińska 2012).

Nagrania, które wykorzystano w niniejszej pracy do opisu realizacji welarnego /k/ w (pre)palatalnym kontekście dla dialektalnie uwarunkowanych odmian języków słowackiego i czeskiego, pochodzą, odpowiednio, z materiałów dołączonych do opracowania *Praktická dialektológia (vysokoškolská príručka na nárečovú interpretáciu)*² (Múcsková, Muziková, Wambach 2012) oraz ze zbiorów *Jak se mluví v Čechách. Autentické zvukové ukázky z českých nářečí* (Bachmannová, Jančák 2000) i *Jak se mluvilo v českých vesnicích v cizině. Autentické zvukové ukázky z českých nářečí*³ (Bachmannová, Jančák 2002). Materiały dla języka czeskiego, zebrane w zbiorze *Jak se mluví v Čechách*, zawierają krótkie (od około jednej minuty po niespełna trzy minuty), swobodne wypowiedzi, utrwalone w dwudziestu dziewięciu nagraniach różnej jakości – czternaście nagrań wypowiedzi kobiet i piętnaście nagrań wypowiedzi mężczyzn, pochodzących z różnych części kraju. Z kolei zbiór *Jak se mluvilo v českých vesnicích v cizině* składa się z dwudziestu siedmiu nagrań dokumentujących wymowę czeskich osadników, urodzonych

² Na to opracowanie, znajdujące się w bogatych i uzupełnianych na bieżąco zasobach Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, zwrócił nam uwagę Zbigniew Babik.

³ Jarmila Bachmannová życzliwie zechciała udostępnić na potrzeby prowadzonych badań materiały nagraniowe z obu opracowanych przez nią zbiorów.

na przełomie XIX/XX w. i początku XX w., zamieszkujących poza obecnymi granicami kraju: w Polsce (ziemia kłodzka, Strzelin), na Ukrainie (Żytomierz), w Chorwacji (Daruvar) i w Rumunii (Banat); jakość i obszerność tych nagrań porównywalna jest ze zbiorem *Jak se mluví v Čechách*. Obszerniejsze nagrania (od około siedmiu minut po prawie czternaście minut) i dobrej, w przeważającej mierze, jakości zebrano w opracowaniu dotyczącym dialektalnie uwarunkowanej wymowy Słowaków. Zbiór słowacki uwzględnia dwadzieścia osiem gwar z trzech głównych ugrupowań dialektalnych: dialekty zachodnie (dziesięć gwar), centralne (dwanaście gwar) i dialekty wschodnie (sześć gwar). Wśród rozmówców słowackich przeważają kobiety – z trzydziestu czterech rozmówców, dla których zarejestrowano obszerniejsze wypowiedzi, dwudziestu ośmiu mówców to kobiety, a tylko sześciu to mężczyźni.

Uwzględniając liczbę wymowień welarnego /k/, jakie wystąpiły w poszczególnych nagraniach z przeanalizowanych zbiorów, zdecydowano, że w odniesieniu do materiałów czeskich zaprezentowane zostaną wyniki dla grup *ki* łącznie, tj. bez wyodrębniania realizacji /k/ przed wariantami fonemów /i:/ i /i/; nadto materiały ze zbioru *Jak se mluví v Čechách* posłużą do scharakteryzowania dialektalnie uwarunkowanej wymowy Czechów *en bloc*, bez dokonywania opisu wymowy reprezentantów poszczególnych gwar. Z kolei na podstawie obszerniejszych materiałów słowackich sporządzony zostanie opis poszczególnych gwar i ugrupowań dialektalnych z uwzględnieniem iloczasu wokoidów będących realizacjami fonemów /i:/ i /i/. Ponieważ wschodnie gwary słowackie nie mają współcześnie długich samogłosek, dokonano, z przyczyn metodologicznych, rekonstrukcji opozycji prozodycznej; rekonstrukcję długości uwzględniono, o ile to było konieczne, również w gwarach centralnych. W niniejszej więc pracy określenie „długie wokoidy” obejmuje także wokoidy ze zrekonstruowaną długością.

3. Omówienie wyników

3.1. *Ki* w wymowie Słowaków

W pierwszej kolejności, aby m.in. umożliwić porównanie stopnia uprzednienia realizacji welarnego /k/ w kontekście (pre)palatalnych wokoidów w języku słowackim z materiałami opracowanymi dla języków, w których nie ma opozycji iloczynowych, w tym z danymi dostępnymi dla języka pol-

skiego, dokonano opisu artykulacji kontoidów niezależnie od prozodycznej jakości następnika.

Wymowa słowackich mówców, udokumentowana w opracowaniu *Praktická dialektológia*, niewiele różni się od uwarunkowanej dialektalnie wymowy Polaków, zarejestrowanej w multimedialnym przewodniku *Gwary polskie*. Łączne zestawienie, sporządzone dla wymówień grupy *ki* przez Słowaków, wskazuje, iż około 75% stanowią realizacje z prepalatalnym (42,1%) lub przedniomediopalatalnym (32,9%) wariantem welarnego /k/; dla porównania, w materiałach z *Gwar polskich* warianty prepalatalne fonemu /c/ stanowiły łącznie 78,9% realizacji, spośród których 48,6% to realizacje prepalatalne i 30,3% przedniomediopalatalne (por. Trawińska 2012). Również udział innych artykulacji jest porównywalny: w materiałach słowackich odnotowano 17,5% wymówień z tylnomediopalatalną artykulacją wariantu realizacyjnego fonemu /k/ – w materiałach polskich taką artykulację ma 16,5% wariantów fonemu /c/; nadto, 6,6% realizacji postpalatalnych – odpowiednio, 3,9%, 0,8% prewelarnych – odpowiednio, 0,4% i marginalne realizacje welarne, które w materiałach słowackich stanowią 0,2%, zaś w materiałach z *Gwar polskich* – 0,3%.

Następnie, z uwagi na występującą w języku słowackim opozycję iloczasową, dokonano podziału przeanalizowanych grup *ki* z uwzględnieniem tego kryterium, weryfikując w ten sposób zależność między iloczasem, i związaną z nim ewentualną różnicą jakości wokoidu (por. Lipowski 2011: 36–37), a oddziaływaniem na kontoidalny poprzednik. Wyniki przedstawione w tabeli 1. wskazują na większy udział realizacji prepalatalnych, gdy następnikiem jest wokoid długi, niż gdy jest nim wokoid krótki – odpowiednio, 53,2% vs 36,0%. Wyniki te nie pozwalają jednak na stwierdzenie, aby stopień uprzednienia realizacji welarnego /k/, poza częstością wystąpienia poszczególnych wariantów, był ściślej skorelowany z iloczasem, lub/i jakością, wokoidalnego następnika. Nie jest więc tak, że realizacja welarnego /k/ w kontekście krótkiego wokoidu nie osiąga stopnia uprzednienia porównywalnego z tym, jaki jest osiągany w kontekście długiego wokoidu, tj. przykładowo, uprzednienia przejawiającego się prepalatalną artykulacją. Iloczas lub/i jakość wokoidu związana z iloczasem nie decydują bezwzględnie o stopniu uprzednienia poprzedzającego go wariantu realizacyjnego welarnego /k/. Relacja iloczasu i uprzednienia welarnych w języku słowackim ma charakter statystyczny.

Tab. 1. Udział procentowy różniących się artykulacyjnie realizacji fonemu /k/ w grupie *ki* z uwzględnieniem iloczasu wokoidalnego następnika w wymowie trzydziestu czterech mówców słowackich reprezentujących trzy główne ugrupowania dialektalne

	pre-palatalne	medio(1)-palatalne	medio(2)-palatalne	post-palatalne	pre-welarne	welarne
ki *i długie	53,2	26,0	16,0	4,3	0,4	0,0
ki *i krótkie	36,0	36,7	18,2	7,8	0,9	0,2

Źródło: opracowanie własne

W tym miejscu należy także odnotować, że wśród słowackich grup *ki* licznie przeważały grupy z krótkim wokoidem. Spośród 653 realizacji, które poddano analizie, aż 422 (64,6%) zawierało krótki wokoid i tylko 231 (35,4%) odnosiło się do długiego wokoidu. Ta dysproporcja nie musi wynikać wyłącznie z uwarunkowań fonostatystycznych, właściwych językowi słowackiemu. Poniekąd jest ona także konsekwencją niemożności poddania analizie niektórych realizacji z uwagi na jakość wymowy lub jakość nagrania. Udział procentowy grup *ki* z krótkim wokoidem i z wokoidem długim dla poszczególnych ugrupowań dialektalnych jest jednak podobny: gwary zachodnie – z krótkim wokoidem 63,7%, z długim 36,3%, gwary centralne – z krótkim 62,9%, z długim 37,1% oraz gwary wschodnie – odpowiednio, 69,8% i 30,2%.

Kolejny etap analizy to odrębne zestawienie wyników dla trzech głównych ugrupowań dialektalnych Słowacji, tj. gwar zachodnich, centralnych i wschodnich. W zestawieniu uwzględniono iloczyn następnika-wokoidu (por. tab. 2., rys. 1.; także rys. 4. w części końcowej artykułu).

Najogólniejsze obserwacje, jakie można poczynić, analizując wymowę grupy *ki* w trzech głównych ugrupowaniach dialektalnych Słowacji, są następujące:

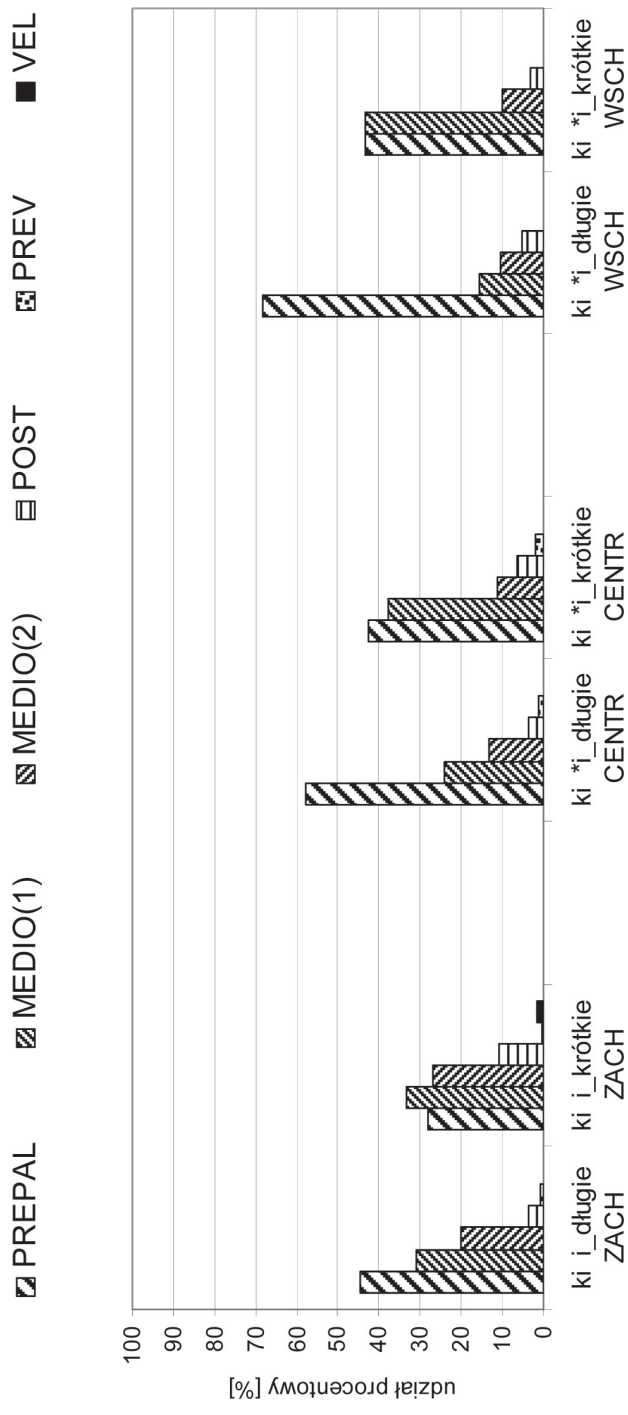
- udział procentowy realizacji najwyraźniej uprzednionych (prepalatalnych) przed długim wokoidem narasta od zachodu Słowacji po jej części wschodnie: prepalatalne artykulacje najmniej licznie używane są przez mówców z gwar zachodnich (44,5% wymówień), udział tych realizacji wzrasta w wymowie mówców z gwar centralnych (57,8%), a najliczniej prepalatalne warianty zaświadczone są w wymowie użytkowników gwar wschodnich (68,4%),
- w odniesieniu do każdego ugrupowania dialektalnego zachowana jest zależność: wyraźniejszy stopień uprzednienia realizacji welarnego /k/ następuje częściej w kontekście długiego wokoidu,

- udział procentowy poszczególnych wariantów realizacyjnych welarnego /k/ w zależności od iloczasu następnika jest bardziej zrównoważony, tj. udział wariantów o różnej artykulacji jest porównywalny, gdy następnikiem jest krótki wokoid, niż gdy następnikiem jest wokoid długi; nadto
 - stopień udziału poszczególnych realizacji welarnego /k/, składających się na bardziej zrównoważony rozkład, wrasta od wschodu Słowacji po jej części zachodnie: gwary zachodnie w kontekście krótkiego wokoidu w podobnym stopniu posługują się wariantami prepalatalnymi (28,0%), przedniomediopalatalnymi (33,2%) i tylnomediopalatalnymi (26,9%), a nawet, choć już w mniejszym stopniu, wariantami postpalatalnymi (10,9%), podczas gdy gwary centralne i wschodnie w adekwatnych kontekstach zdecydowanie preferują realizacje prepalatalne (odpowiednio, 42,6% i 43,2%) i przedniomediopalatalne (odpowiednio, 37,6% i 43,2%),
 - także w kontekście długiego wokoidu udział poszczególnych wariantów realizacyjnych welarnego /k/ jest bardziej wyrównany w gwarach zachodnich, odmiennie niż wskazuje na to opis gwar centralnych i wschodnich,

gwary więc wschodnie, a także centralne, niezależnie od iloczasu wokoidalnego następnika, korzystają z mniejszego zasobu wariantów realizacyjnych welarnego /k/, niż ma to miejsce w gwarach zachodnich.

Tab. 2. Udział procentowy różniących się artykulacyjnie realizacji fonemu /k/ w grupie *ki* z uwzględnieniem iloczasu wokoidalnego następnika i ugrupowania dialektalnego w wymowie trzydziestu czterech mówców słowackich reprezentujących trzy główne ugrupowania dialektalne

	pre-palatalne	medio(1)-palatalne	medio(2)-palatalne	post-palatalne	pre-welarne	welarne
ki i_długie ZACH	44,5	30,9	20,0	3,6	0,9	0,0
ki i_krótkie ZACH	28,0	33,2	26,9	10,9	0,5	1,6
ki *i_długie CENTR	57,8	24,1	13,3	3,6	1,2	0,0
ki *i_krótkie CENTR	42,6	37,6	11,3	6,4	2,1	0,0
ki *i_długie WSCH	68,4	15,8	10,5	5,3	0,0	0,0
ki *i_krótkie WSCH	43,2	43,2	10,2	3,4	0,0	0,0

Rys. 1. Udział procentowy różniących się artykulacyjnie realizacji fonemu /k/ w grupie *ki* z uwzględnieniem iloczasu wokoidalnego następnika i ugrupowania dialektalnego w wymowie trzydziestu czterech mówców słowackich reprezentujących trzy główne ugrupowania dialektalne

Źródło: opracowanie własne.

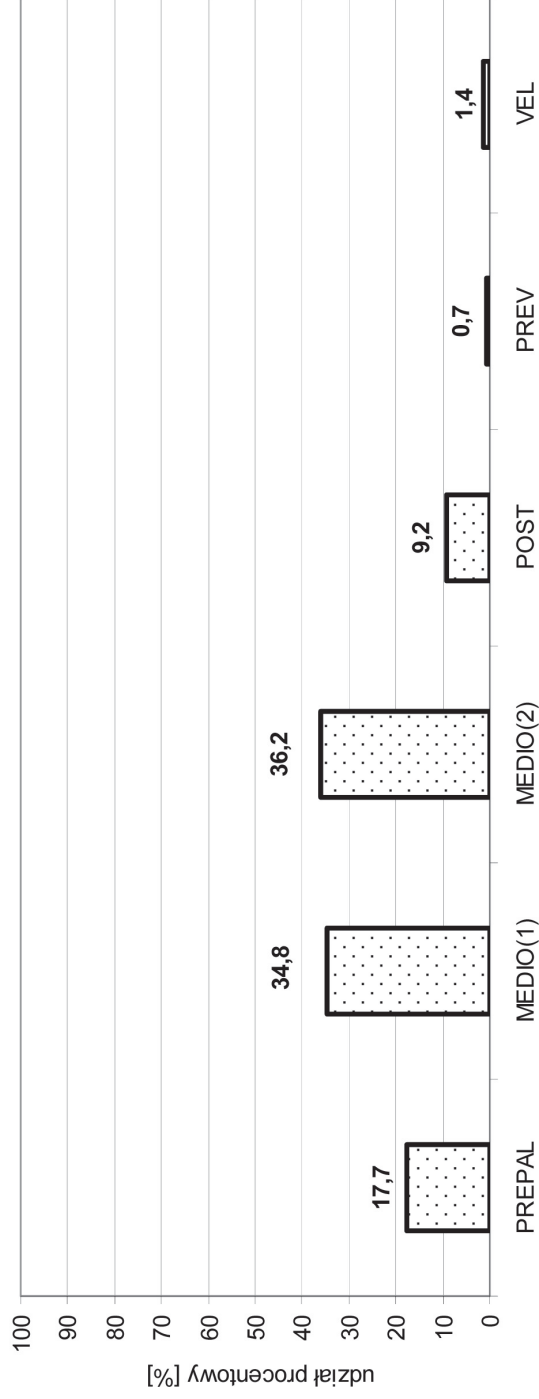
3.2. *Ki* w wymowie Czechów

W obrębie krótkich wypowiedzi Czechów, jakie zebrano w zbiorze *Jak se mluví v Čechách*, zdołano przeanalizować 141 realizacji grupy *ki*. Z uwagi na niewielką liczebność próby przedstawione zostaną – jak zaznaczono w opisie materiału – wyniki łączne, tj. dla wszystkich mówców i niezależnie od łożasu następnika.

Mówcy czescy, wymawiając grupę *ki*, posługują się najczęściej medio-palatalnymi wariantami realizacyjnymi welarnego /k/ – łącznie to 70,9% wszystkich artykulacji. Artykulacje o wyraźnym stopniu uprzednienia, czyli prepalatalne, a zarazem oceniane percepcyjnie jako jednoznacznie miękkie, to załedwie 17,7% (por. rys. 2.). Przy czym wymowa grup *ki* przez poszczególne osoby dowodzi większego zróżnicowania, niż wynika to z danych zbiorczych. Dla ilustracji różnorodności mechanizmów artykulacyjnych Czechów przedstawiono trzy typy wymowy: praktycznie bez asymilacji do (pre) palatalnego następnika – wymowa A (mówca z nagrania 7.), z typowym, sądząc po omówionych powyżej wynikach łącznych, stopniem uprzednienia – wymowa B (mówca z nagrania 27.) oraz z wyraźnym uprzednieniem – wymowa C (mówca z nagrania 14.), por. rys. 3.

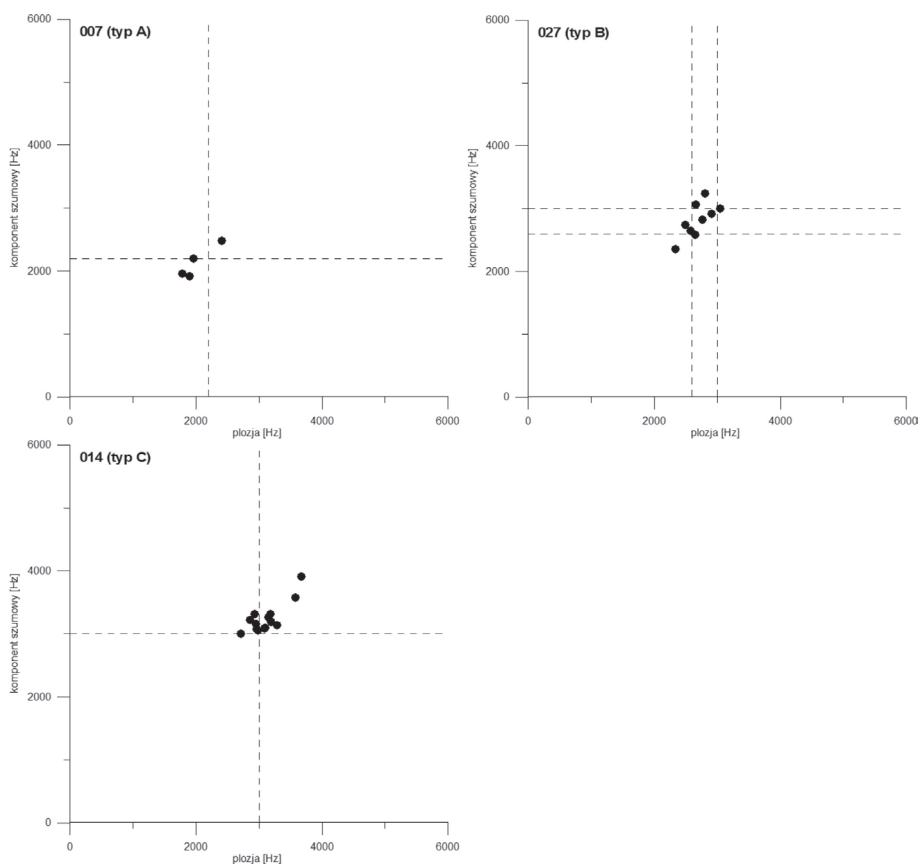
Zróżnicowanie w sposobie artykulacji wariantów realizacyjnych welarnego /k/ w grupie *ki* odnotowano również wśród użytkowników języka czeskiego mieszkających poza granicami kraju. Dla przykładu, mówcy z okolic polskiego Kłodzka i Strzelina dokumentują nieco odmienną wymowę: mówcy z Kłodzka bliźsi są tzw. typowej wymowie czeskiej, określonej powyżej jako typ B, podczas gdy w wymowie mówców ze Strzelina zarysowuje się tendencja do wyraźniejszego uprzednienia realizacji welarnego /k/ w (pre) palatalnym kontekście, bliźsza wymowie typu C. W tabeli 3. zestawiono opis artykulacyjny wariantów realizacyjnych welarnego /k/ w grupie *ki*, jaką dokumentuje zbiór *Jak se mluvílo v českých vesnicích v cizině*.

ki

Rys. 2. Udział procentowy różniących się artykulacyjnie realizacji fonemu /k/ w grupie *ki* w wymowie dwudziestu dziewięciu mówców czeskich

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 3. Przykładowe typy artykulacji grupy *ki* z różnym stopniem uprzednienia realizacji welarnego /k/ – mówcy czescy

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 3. Udział procentowy różniących się artykulacyjnie realizacji fonemu /k/ w grupie *ki* w wymowie Czechów zamieszkujących poza krajem

	pre-palatalne	medio(1)-palatalne	medio(2)-palatalne	post-palatalne	pre-welarne	welarne
ki_POLSKA (4 os.)	13,8	24,5	42,6	16,0	3,2	0,0
ki_UKRAINA (2 os.)	90,3	6,5	3,2	0,0	0,0	0,0
ki_CHORWACJA (3 os.)	11,5	38,5	50,0	0,0	0,0	0,0
ki_RUMUNIA (1 os.)	14,3	85,7	0,0	0,0	0,0	0,0

Źródło: opracowanie własne.

4. Podsumowanie

Twierdzenie o braku w grupie *ki* takich upodobnień, które skutkowałyby wyraźnym uprzednieniem miejsca artykulacji wariantów realizacyjnych welarnego /k/ i powodowały ich percepcyjną ocenę jako głosek jednoznacznie miękkich, nie może być utrzymane nie tylko dla języka słowackiego, ale także dla języka czeskiego.

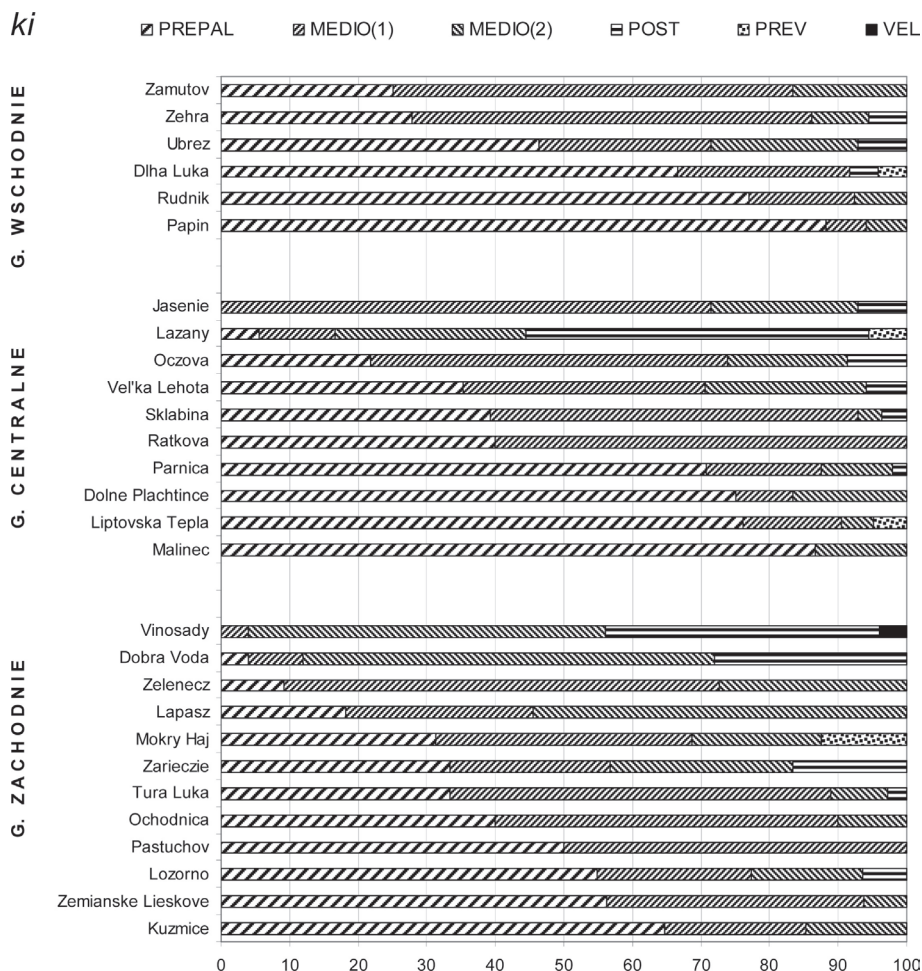
Przednia, oceniana percepcyjnie jako miękka, artykulacja wariantów realizacyjnych welarnego /k/ odnotowana była w materiałach słowackich, analizowanych w niniejszej pracy, w 79,2% przykładów w kontekście długiego wokoidu i w 72,7% w kontekście wokoidu krótkiego. Czyni to uwarunkowaną dialektalnie wymowę Słowaków porównywalną z adekwatną próbą dla współczesnej polszczyzny (por. Trawińska 2012). Słabiej zarysowuje się upodobnienie w grupie *ki* w języku czeskim. Tu także nie można jednak mówić o braku zmiękczeń – 52,5% realizacji spośród przeanalizowanych wymówień Czechów stanowią artykulacje prepalatalne i przedniomediopalatalne, oceniane percepcyjnie jako miękkie.

Wymowa słowacka udokumentowana w opracowaniu *Praktická dialektologia*, jak też i czeska ze zbioru *Jak se mluví v Čechách* wskazują na zdecydowanie wyraźniejszy proces uprzednienia welarnych niż, dla porównania, w wymowie użytkownika standardowego słoweńskiego, dla którego odnotowano 30,6% realizacji uprzednionych na tyle, aby móc je ocenić jako mięk-

kie⁴. Oczywiście, wobec nieopracowania w sposób metodologicznie spójny adekwatnej próby słoweńskiej, nieuprawnione jest formułowanie na podstawie dokonanego tu zestawienia konkluzyjnych rozstrzygnięć o nieznacznym uprzednieniu welarnych w słoweńskim. Podobnie, jak uwzględnienie wyłącznie zachodniej odmiany słowackiego mogłoby skutkować odmiennym obrazem tego języka. Inną więc kwestią, względem przedmiotu opisu niniejszej pracy, są standardy języka słowackiego czy czeskiego z właściwym dla nich sposobem wymowy welarnych w kontekście (pre)palatalnych wokoidów, które, do pewnego stopnia, mogą determinować ocenę aktywności poszczególnych procesów fonetycznych, w tym również pozycyjnego uprzedniania welarnych w analizowanych językach.

Na zakończenie należy odnotować dwie obserwacje i zarazem zarysować dalsze kierunki badań w kontekście palatalizacji welarnych we współczesnej słowiańszczyźnie. Obserwacje wiążą się z percepcją uprzednienia welarnych przez rodzimego użytkownika polszczyzny: długość komponentu szumowego, zdecydowanie krótsza niż w języku polskim w adekwatnym kontekście, a także niższa amplituda szumu niż w polskich realizacjach, oraz jakość wokoidu-następnika – często, zwłaszcza dla czeszczyzny, zbliżona do wariantów polskiego /ɛ̃/, są tym, co może utrudniać Polakowi właściwą ocenę zaawansowania uprzednienia welarnych w językach słowackim i czeskim. I kierunki dalszych badań: bardzo wyraźna w polszczyźnie, jak można wnosić na podstawie dotychczasowych opracowań własnych, afrykacyzacja uprzednionych kontynuantów genetycznych welarnych wymaga dla pełnego obrazu skonfrontowania z odpowiednimi próbami dla pozostałych języków słowiańskich. Bardziej złożona, choć ważka w kontekście zróżnicowanej aktywności uprzedniającej wokoidów w poszczególnych językach słowiańskich, wydaje się być analiza porównawcza artykulacji samogłosek przednich, rozstrzygająca w pierwszej kolejności, w których językach *i* ma artykulację prepalatalną, a w których palatalną (por. dla języka polskiego Trawińska 2009).

⁴ Z materiałów niepublikowanych autorki, prezentowanych na konferencji *Zagadnienia fonotaktyki i morfotaktyki języków słowiańskich i bałkańskich*, odbywającej się w dniach 8–9.11.2012 r. w Toruniu.

Rys. 4. Udział procentowy w poszczególnych gwarach słowackich wariantów realizacyjnych fonemów /k/ w grupie *ki* bez uwzględnienia iloczasu wokoidu

Źródło: opracowanie własne.

Bibliografia

- BACHMANNOVÁ J., JANČÁK P., 2000, *Jak se mluví v Čechách. Autentické zvukové ukázky z českých nářečí*, Praha: Academia.
- BACHMANNOVÁ J., JANČÁK P., 2002, *Jak se mluvilo v českých vesnicích v cizině. Autentické zvukové ukázky z českých nářečí*, Praha: Academia.
- KARAŚ H., *Gwary polskie. Przewodnik multimedialny [on line]*, www.gwarypolskie.uw.edu.pl, [5.07.2010].
- LIPOWSKI J., 2011, *Operatívna fonetika slovenčiny, češtiny a polštiny*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- MÚCSKOVÁ G., MUZIKOVÁ K., WAMBACH V., 2012, *Praktická dialektologia (vysokoškolská príručka na nárečovú interpretáciu)*, Wien: Facultas Verlags- & Buchhandels AG.
- PÁLKOVÁ Z., 1994, *Fonetika a fonologie češtiny*, Praha: Univerzita Karlova Karolinum.
- PÁLKOVÁ Z., 2007, Język czeski, w: I. Sawicka (red.), *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. Fonetyka. Fonologia*, Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, s. 461–479.
- SABOL J., 2007, Język słowacki, w: Sawicka I. (red.), *Komparacja współczesnych języków słowiańskich. Fonetyka. Fonologia*, Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej i Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, s. 479–504.
- SAWICKA I., GRZYBOWSKI S., 1999, *Studia z palatalności w językach słowiańskich*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- SAWICKA I., 2007, Palatalność, w: I. Sawicka (red.), *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. Fonetyka/Fonologia*, Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, s. 21–28.
- TRAWIŃSKA A., 2009, Zastosowanie do celów biometrycznych analizy mowy wykonywanej przy użyciu narzędzi inżynierii biomedycznej, w: R. Tadeusiewicz, P. Augustyniak (red.), *Podstawy inżynierii biomedycznej*, t. 1, Kraków: Wydawnictwa Naukowe AGH, s. 253–268.
- TRAWIŃSKA A., 2012, Charakterystyka fonetyczna /c/ we współczesnej polszczyźnie, *Linguistica Copernicana* 2 (8), s. 91–116.

**A phonetic description of the *ki* group in the dialectally rooted varieties
of Slovak and Czech**

(summary)

In the present paper, an acoustic description of the realizations of the /k/'s phoneme is presented for Slovak and Czech. The dialectally rooted variants of the examined languages were chosen since they give a more complete insight into articulatory habits of users than does the standard pronunciation .

The acoustic data obtained from the dialectally rooted variants of Slovak and Czech allow to deny statements about the lack of positional velar fronting in the context of (pre)palatal vocoids, which made Slovak and Czech distinct among Slavonics (the Slavonic languages).